

Lotorps bytomt

L2020:8010
Lotorp 6:7
Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötland
Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-60904 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Östergötlands län med platsen
för förundersökningen markerad i rött.*

© 2022 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2021:45

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Tomas Ekman
Grafisk form	Sabina Larsson
Omslagsfoto	Nämndemansgårdens jordkällare. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2021:45

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Lotorps bytomt

L2020:8010

Lotorp 6:7

Risinge socken

Finspångs kommun

Östergötland

Sabina Larsson

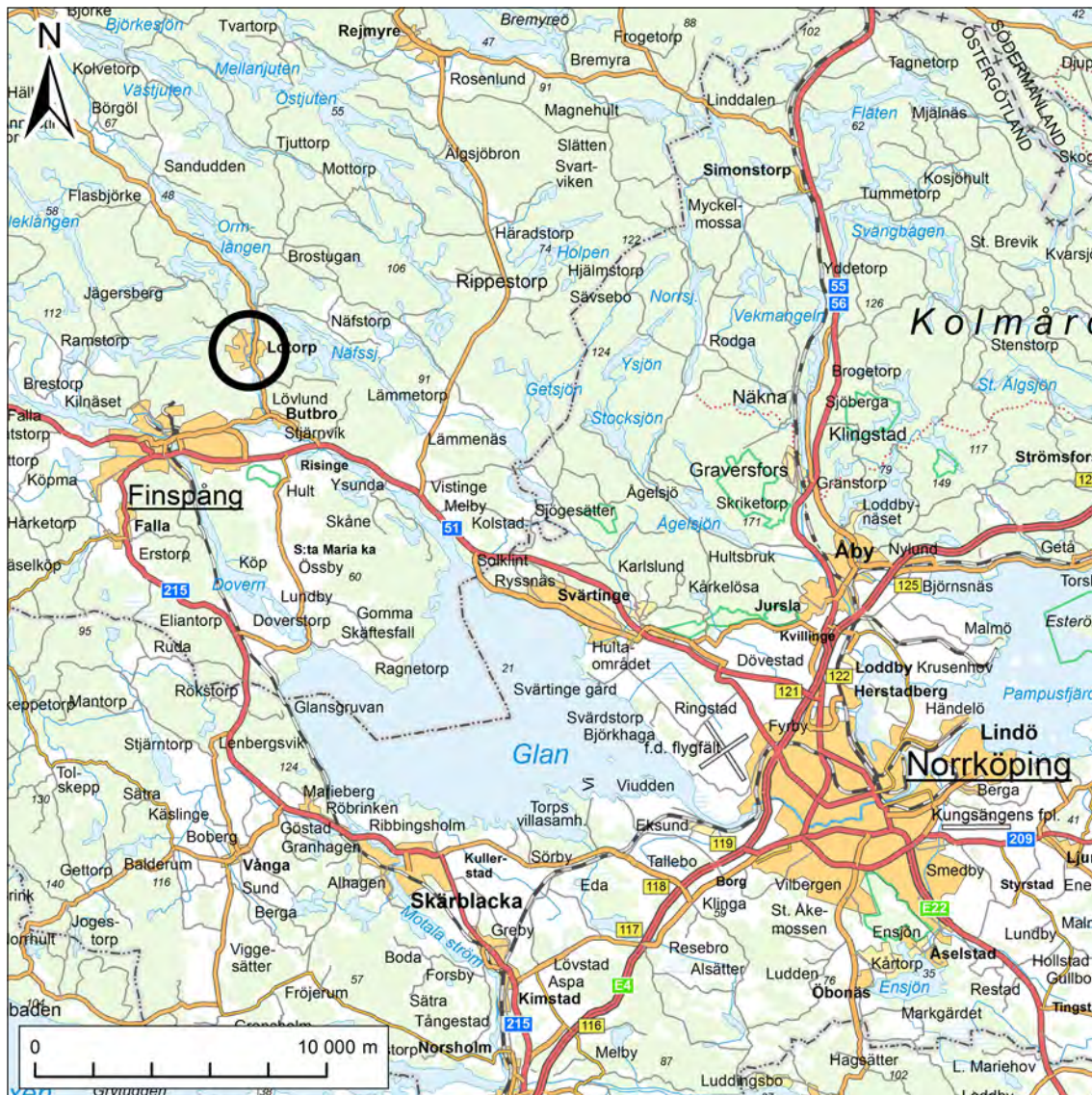
Lst dnr 431-13659-2020

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Östergötland
Kommun	Finspång
Landskap	Östergötland
Socken	Risinge
Fastighet	Lotorp 6:7
Fornlämningsnummer	L2020:8010
Lämningstyp	Bytomt/gårdstomt
Datering	Historisk tid
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2021-01-11
Länsstyrelsens diarienummer	431-13659-2020
Uppdragsnummer i Fornreg	202100109
Arkeologgruppens projektnummer	P20070
Projektledare	Tomas Ekman
Fältpersonal	Tomas Ekman, Annica Ramström, Sabina Larsson
Undersökningstid	April 2020
Undersökt yta	750 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Fynd	Inga fynd omhändertogs.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter.....	4
Sammanfattning	5
Inledning	7
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Hus och gårdar i Lotorps by.....	8
Syfte och målgrupper.....	12
Metod och genomförande.....	12
Resultat.....	15
Nämndemansgården.....	17
Källaren A178.....	22
Johannesgården.....	24
Eriksgården	26
Kullen.....	27
Övriga lämningar.....	27
Tolkning.....	29
Lotorps by.....	29
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	32
Referenser	33
Bilagor	34
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>34</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>37</i>

Figur 1. Platsen för förundersökningen är markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologgruppen AB har i april år 2021 genomfört en arkeologisk förundersökning i Lotorp, strax norr om Finspång i Östergötlands län. Platsen utgör den historiska bytomten för Lotorps by, med belägg från 1300-talet, och bestod vid sekelskiftet 1800/1900 av fyra gårdar: Nämndemansgården, Johannesgården, Eriksgården och Kullen. Efter år 1905 ägdes alla gårdar av Fröbergs fabrik och användes då som arbetarbostäder och lagerlokaler fram till att bebyggelsen rivs under senare delen av 1900-talet och tidigt 2000-tal.

Av byns hus och gårdar fanns lämningar bevarade efter Nämndemansgården, Eriksgården och Kullen. Av Johannesgården återstod enbart spåren av trädgården, möjligen kan även en källare föras till gårdsbebyggelsen. Eriksgården uppfördes år 1870 och Kullen tillkom år 1903, av dem fanns endast sentida lämningar och inga äldre skikt.

Husgrunder från Nämndemansgårdens mangårdsbyggnad, loge/ladugård och jordkällare var väl synliga på platsen. Bostadshuset uppfördes år 1811 men inga äldre skikt påträffades.

Inga lämningar eller fynd äldre än 1800-tal påträffades inom förundersökningsområdet. Hela bytomten var starkt påverkad av sentida ingrepp som förändrat den naturliga topografin. Äldre bebyggelse inom förundersökningsområdet har förstörts i samband med markarbeten.

Figur 2. Karta över Lotorp med förundersökningsområdet och lämningar i KMR. Skala 1:10 000.

INLEDNING

I Lotorp i Finspångs kommun i Östergötlands län planeras för bostadsbebyggelse inom fastigheten Lotorp 6:7. Platsen utgör den historiska bytomten för Lotorps by och har lämningsnummer L2020:8010 i Kulturmiljöregistret (KMR). Länsstyrelsen har genomfört en besiktning av platsen, där syllstenar noterades, såväl som en genomgång av det historiska kartmaterialet. På 1650 års karta (akt d84-47:d1:411, LMS) uppmärksammades markeringar i terrängen inom bytomten och Länsstyrelsen vill därför utröna om det rör sig om ett idag försvunnet gravfält. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Östergötlands län och förundersökningen bekostades av Vallonbygden AB. Fältarbetet utfördes under våren 2021.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Lotorp är beläget cirka 3 kilometer nordöst om Finspång i Östergötlands län. Samhället karaktäriseras av järnbruket som anlades här år 1635 och som bedrevs i varierande form fram till slutet av 1910-talet. Lotorp har dock äldre anor, äldsta skriftliga belägg är från år 1364 då en "Esbiorne i Lorothonpe" omnämns (Ortnamnsregistret, ISOF).

På den äldsta kartan över Lotorp (år 1650, akt d84-47:d1:411) finns en mängd förhöjningar utritade inom förundersökningsområdet som Länsstyrelsen uppmärksammat som ett möjligt, idag försvunnet, gravfält.

Enligt protokollet till den geometriska avmätningen från år 1698 (akt D84-47:1) är byn taxerad till 1 mantal, fördelat på två halva hemman. De kallas "Anders Larssons gård" och "Olof Larssons gård". Dessa är dock splittrade på tre respektive fyra brukare, vilket förklarar de sju hussymbolerna på kartan. Olof Larssons del brukas av fyra brukare, alla med namnet Olofsson, vilket antyder att ett större arvskifte skett nyligen.

Mot slutet av 1700-talet visar husförhörslängderna att byn nedskrivits till ett halvt mantal fördelat på fyra gårdar. Under 1830-talet förekommer en familj som kommer att sätta prägel på byns fortsatta historia: Anna Lena Olofsdotter, arvtagare till en fjärdedels gård, och hennes man Jon Månsson. Deras döttrar Anna Lotta och Johanna gifte sig i sin tur med bröderna Anders Petter och Johannes Olofsson från Hällestad och båda systrarna bosatte sig i byn. Anders Petter blev med tiden nämndeman vilket förklarar de gårdsnamn som överlevt in i modern tid; Nämndemansgården och Johannesgården.

En tredje syster, Maja Stina, gifte sig år 1852 med Sven Nilsson och tog över en av de övriga gårdarna i byn. Deras dotter Anna Sofia gifte sig sedermera med entreprenören John Fröberg som redan som 20-åring startat en handelsverksamhet. Den utvecklades relativt snart till Sveriges första och länge största postorderhandel, med säte i Lotorp. Dessutom startade han den stämpel-

fabrik som fortfarande är i drift ett stenkast från förundersökningsområdet. Fröbergs verksamhet var i ständigt behov av mera utrymme och blickarna föll naturligtvis på gårdarna på norra sidan Bygatan. När Sven Nilsson dog år 1899 ärvdes hans och Maja Stinas gård av dottern Anna Sofia och svärsonen John.

Vid sekelskiftet 1800/1900 fanns tre gårdar inom förundersökningsområdet: Nämndemansgården, Johannesgården och Eriksgården. År 1903 tillkom ytterligare ett hus som gått under namnet Kullen. Efter år 1905 ägde John Fröberg alla gårdarna i byn. Bostadshusen och ekonomibyggnaderna nyttjades för fabriken behov medan jordbruksmarken efter hand såldes av (*Boken om Lotorp*, www.frobergs.se/frobergshistoria). Idag är all gårdsbebyggelse riven, den enda kvarstående konstruktionen är en jordkällare (se mer under *Resultat*).

HUS OCH GÅRDAR I LOTORPS BY

- Nämndemansgården: bestod av mangårdsbyggnad, ladugård, stall och loge. Gården uppfördes år 1811 och köptes år 1905 av John Fröberg. Logen användes av Fröbergs fabrik som lagerlokal för papper och andra råvaror ända in på 1970-talet. Enligt uppgift från boende i området revs bostadshuset och logen under tidigt 1980-tal.
- Johannesgården: bestod av mangårdsbyggnad, ladugård och uthus. Gården uppfördes år 1818. Rivningsdatum okänt. Logen/ladugården användes även den som lagerlokal fram till slutet av 1940-talet då den revs för att ge plats åt en ny fabrikslokal. Ärvdes av John Fröberg år 1899.
- Eriksgården: fastighet i trä uppförd omkring år 1870 av A.P. Eriksson. Köptes år 1905 av John Fröberg och användes som bostad för anställda vid fabriken. Huset revs någon gång efter år 2003.
- Kullen: uppförd år 1903 av John Fröberg. Huset användes under en tid som bostad för fabriksanställda. Revs år 1961. "Systerhus" till det gula bostadshus som idag finns vid slutet av Erkers väg.

Figur 3. Flygfoto över Lotorps by, tidstämplat år 1955–1967. Huset som kallades Kullen förefaller stå kvar på fotot vilket betyder att bilden är tagen innan år 1961. Hämtad från Eniros karttjänst historiska flygfoton.

Figur 4. 1650 års karta över Lotorp med bytomten markerad i rött. Skala 1:5 000.

Figur 5. 1698 års karta över Lotorp med bytomten markerad i rött. Skala 1:5 000.

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Förundersökningens syfte var att förse Länsstyrelsen med ett beslutsunderlag inför provning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningen skulle fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt tillvarata fornfynd. Resultaten ska kunna användas av undersökare för att bedöma och beräkna omfattningen av en arkeologisk undersökning samt kunna användas i företagarens planering. Målgrupper är främst Länsstyrelsen och Finspångs kommun.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

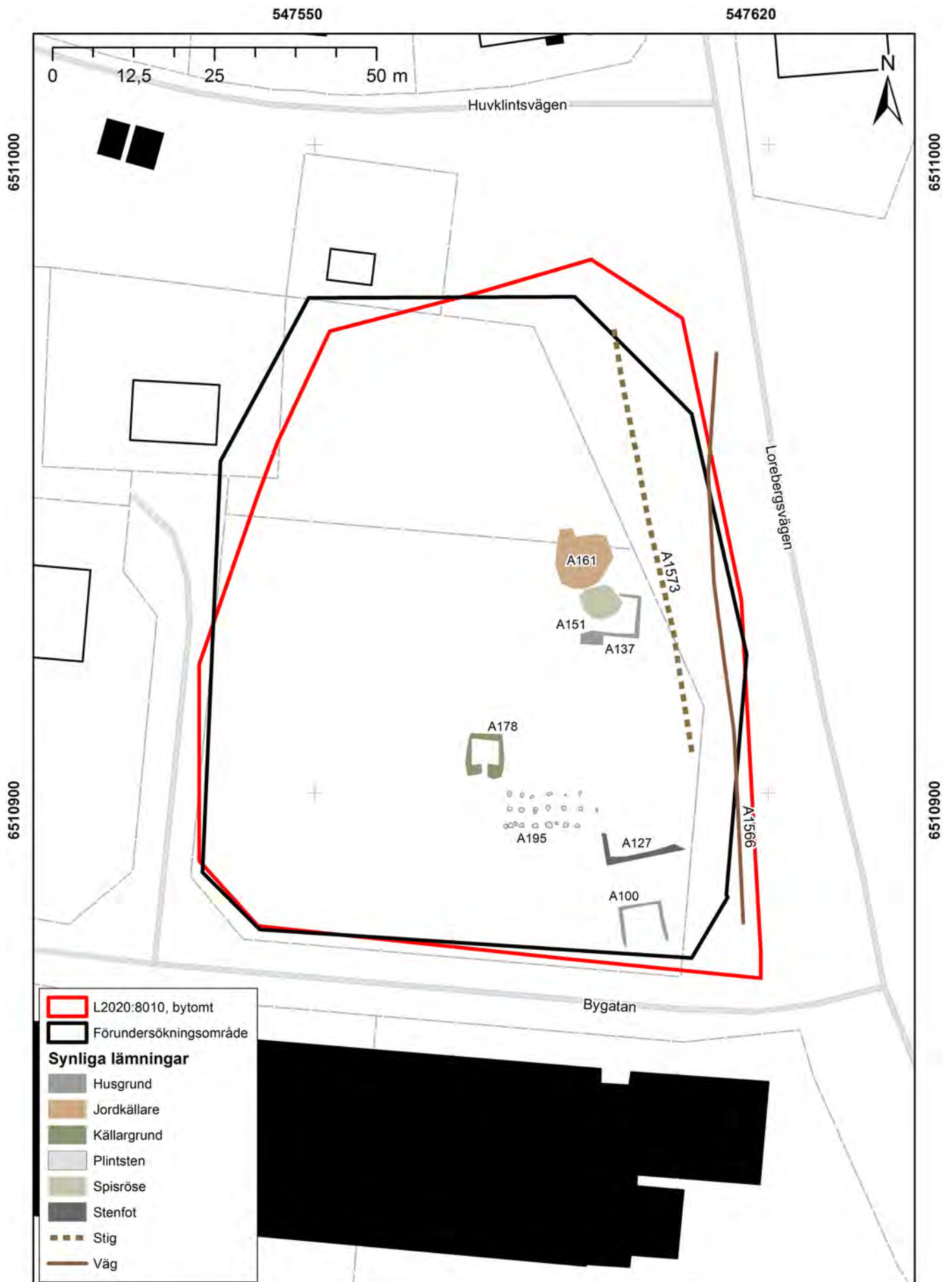
Förundersökningsområdet är cirka 4700 kvadratmeter stort och var beväxt av träd, sly och buskar som avverkades innan fältarbetet inleddes. Enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag skulle cirka 20% av ytan undersökas genom sökschaktsgrävning, vilket motsvarar 940 kvadratmeter. Då ytan var påtagligt påverkad av senare tids bebyggelse och markingrepp uppgick den undersökta ytan till 750 kvadratmeter.

Innan schaktningen påbörjades inspekterades området och synbara lämningar dokumenterades. Söschakten förlades där terrängen tillät samt både inom och utanför de synliga husgrunderna för att utröna om äldre lämningar fanns under. När delar av förundersökningsområdet undersökts stod det klart att ytan genomgått en omfattande markberedning. Det var därför mycket svårt att avgöra hur den ursprungliga topografin sett ut. Inom flertalet schakt, särskilt i den sydöstra delen, framkom berg under torv och/eller matjord.

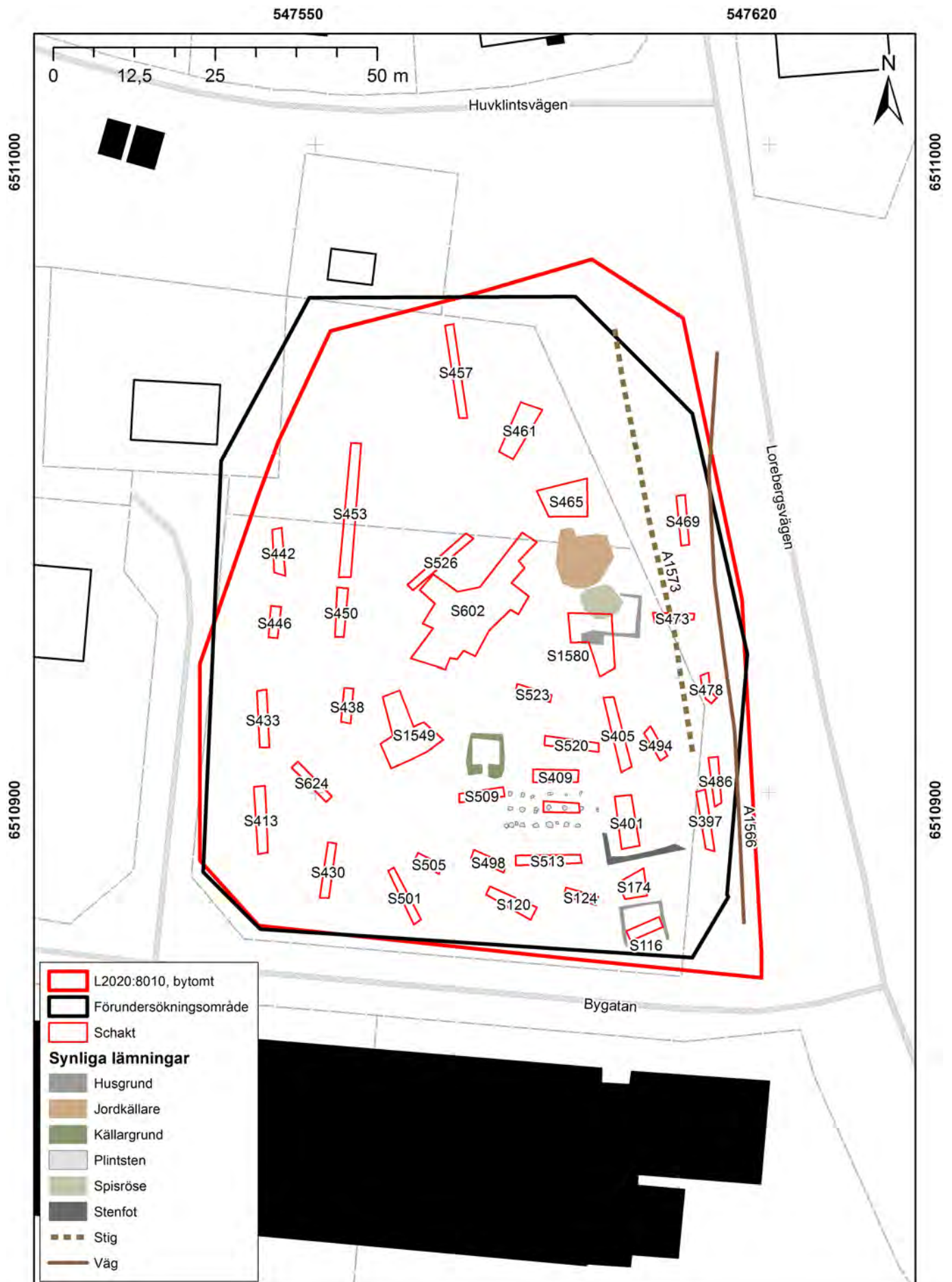
Schakten grävdes skiktvis ner till anläggningsnivå eller steril undergrund. Där lager framkom undersöktes dessa genom rutgrävning med skärlev eller gotlandshacka. Alla anläggningar mättes in, undersöktes för hand och dokumenterades. Centralt i den södra delen av förundersökningsområdet framkom en stenkonstruktion som initialt bedömdes som en fragmentarisk husgrund, A720. Efter samråd med Länsstyrelsen beslutades att undersöka och ta bort lämningen inom ramarna för uppdraget.

Dokumentation gjordes skriftligen på för undersökningen anpassade blanketter, fotografering och inmätning med RTK-GPS i koordinatsystemet SWEREF99TM. Inga prover insamlades eftersom inga säkra kontexter påträffades. Då inga föremål äldre än 1800-talet påträffades sparades inte heller några fynd.

Byns historia har kartlagts genom kart- och arkivstudier. Här ingick husförhörslängder och församlingsböcker i Riksarkivet, såväl som Lantmäteriets historiska kartakter. Kart- och arkivstudien har genomförts av Tomas Ekman på Arkeologgruppen.

Figur 6. Lämningar synliga ovan mark. Skala 1:800.

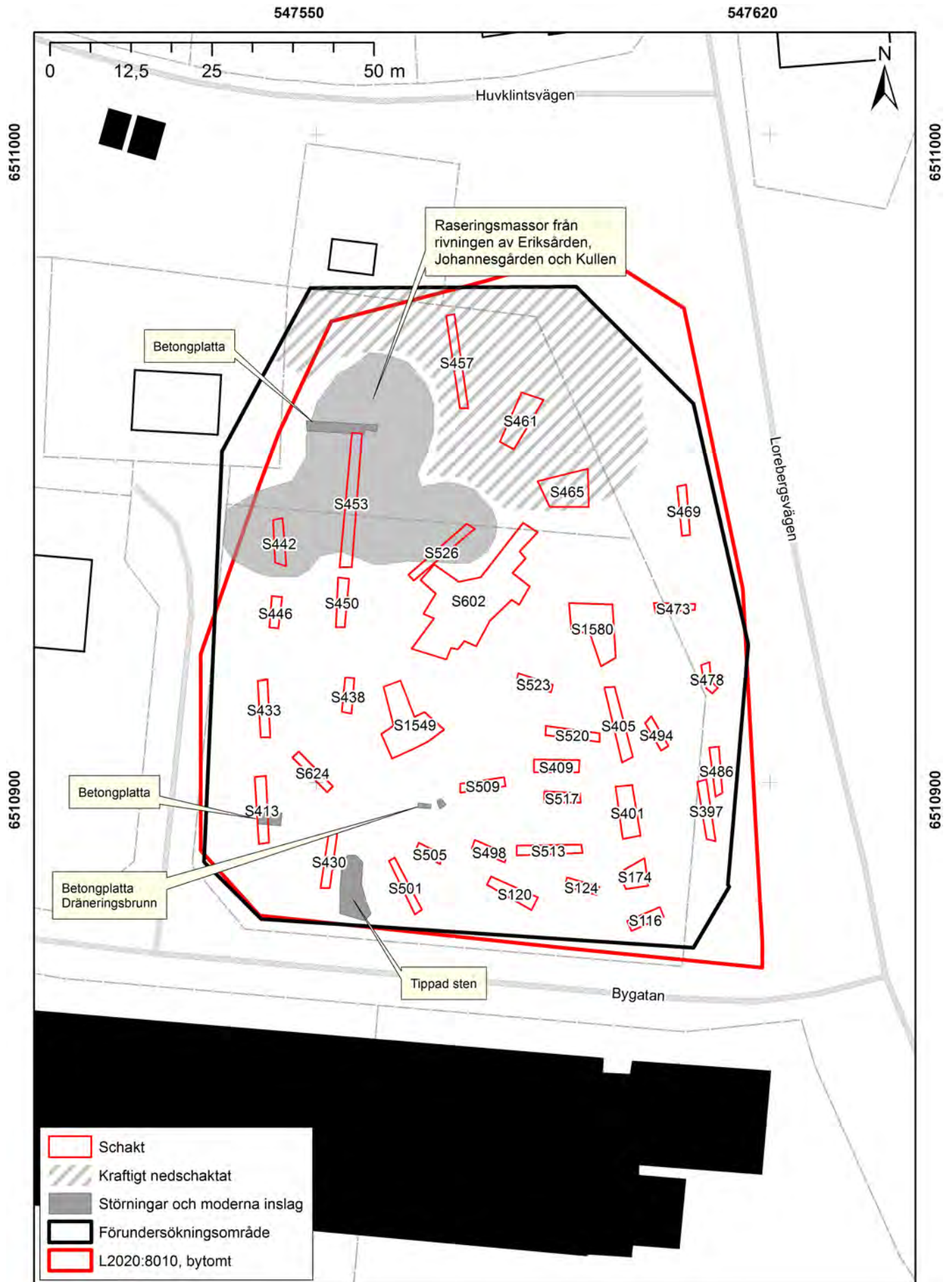

Figur 7. Schaktplan. Skala 1:800.

RESULTAT

Inom förundersökningsområdet upptogs 33 schakt och 4 större ytor, vilket motsvarar 750 kvadratmeter undersökt yta. I den norra delen av området fanns en yta som schaktats ner och planats ut för att ge plats åt en transformatorstation och en fibercentral. Från dem löper flera ledningar över området. Provschaktning i slänten visade att den var uppbyggd av sopor, raseringsmassor och byggschrot, vilket ytterligare har förstärkt det branta intrycket. Massorna kommer från rivningen av Eriksgården och Johannesgården som sedan har dumpats ut i slänten. Schakten grävdes ner till steril nivå men inga lager eller anläggningar påträffades.

I öster löper två äldre vägar parallellt med Lorebergsvägen. Den västra (A1566) består delvis av en uppbyggd vägbank av huggen sten och följer kullens topografi för att i norr vika av mot Lorebergsvägen i öster. Väster om vägen finns en mindre stig (A1573) som kan anas på Eniros historiska flygbilder. Stigen var sträckvis uppbyggd och viker i norr av mot väst. Lorebergsvägens äldre sträckning var väl synlig i terrängen vid tiden för fältarbetet och finns avbildad på Eniros historiska flygfoto. Vägen ligger utanför förundersökningsområdet.

Figur 8. Schaktplan med sentida störningar. Skala 1:800.

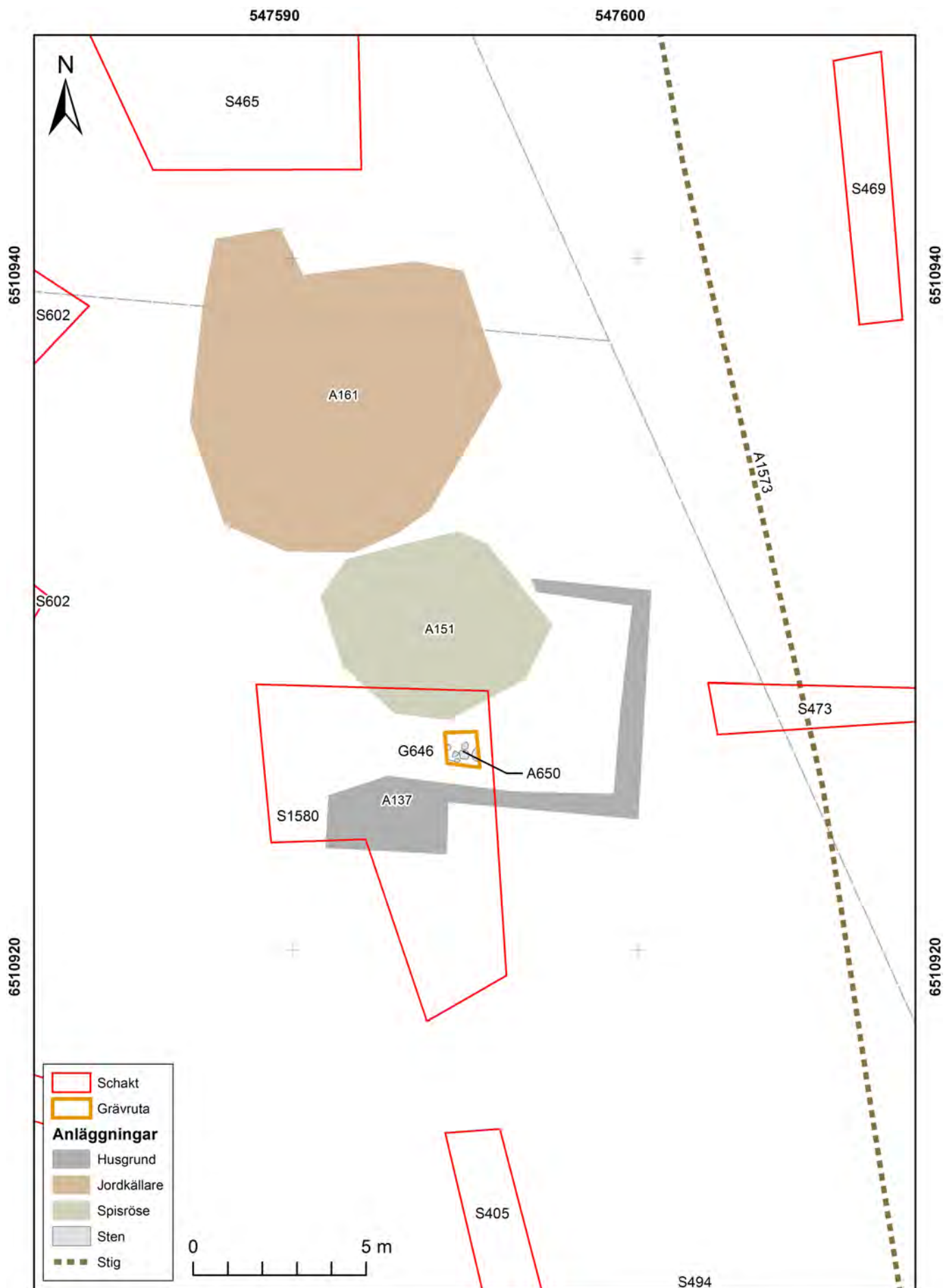
Figur 9. Kvarnstenen som påträffades under Nämndemansgårdens farstukvist.

Nämndemansgården

Alldeles intill Lorebergsvägen finns resterna efter Nämndemansgården. Grunden efter mangårdsbyggnaden (A137) är kraftigt uppbyggd i slänten i öster med en bevarad stenfoot som angränsar till stigen (A1573). Grunden var delvis fylld med rivningsmassor och recenta föremål, bland annat porslin, en lampskärm, spik, textilier, plastmatta och glas. Centralt i byggnadens norra del fanns en närmare meterhög rest av spis och skorstensstock (A151). Husets syll var mestadels enskiktad, bestående av 0,4–0,5 meter stora stenar, lagda med en relativt flat sida uppåt. Vid husets sydvästra hörn fanns en mindre utbyggd farstukvist av vilken återstod en gjuten betongplatta. Under plattan påträffades en halv kvarnsten med beräknad ursprunglig diameter av 1,45 meter. Centrumhålet hade haft en diameter av 0,27 meter. I stenens yta fanns inhuggna rännen radiellt från centrumhålet.

Inom husets västra del samt med fortsättning söder om grunden upptogs ett provschakt (S1580). Vid schaktets östra kant handgrävdes en provruta (G646) från den framschaktade nivån, cirka 0,4 meter under marknivå. På 0,55 meters djup från marknivå framkom ett skikt av sten (A650) inom stora delar av rutan. Skiktet var glest och utgjorde därför inte ett golv eller liknande. Ovanpå stensiktet samt mellan stenarna påträffades en del keramik, fönsterglas, en spik, djurben och flintgods. Under skiktet syntes ett tunt lager av humös jord där endast ett fåtal fynd påträffades, en slaggbit och ett mindre antal djurben. Därefter framkom steril undergrund av gulbrun lerblandad silt på 0,8 meter under marknivå.

Direkt norr om husgrunden finns en välbevarad jordkällare (A161) som förstärkts och reparerats med betong, grundstommen är däremot en äldre konstruktion. Innermåttarna är cirka 4,5×3 meter. Dörrkarm och dörr är bevarade men i relativt dåligt skick. Inne i källaren fanns gott om modernt skräp: tomglas, burkar, chipspåsar och liknande. Källaren är placerad i en slänt och ingången till källaren är vänd mot norr.

Figur 10. Plan över Nämndemansgården. Skala 1:150.

Figur 11. Grunden efter Nämndemansgården, stenfoten till vänster i bild och spismursröset till höger. Fotot är taget från jordkällarens tak. I bakgrunden Fröbergs fabrik. Foto från nordväst.

Figur 12. Rester efter Nämndemansgården. Foto från Lorebergsvägen i öst.

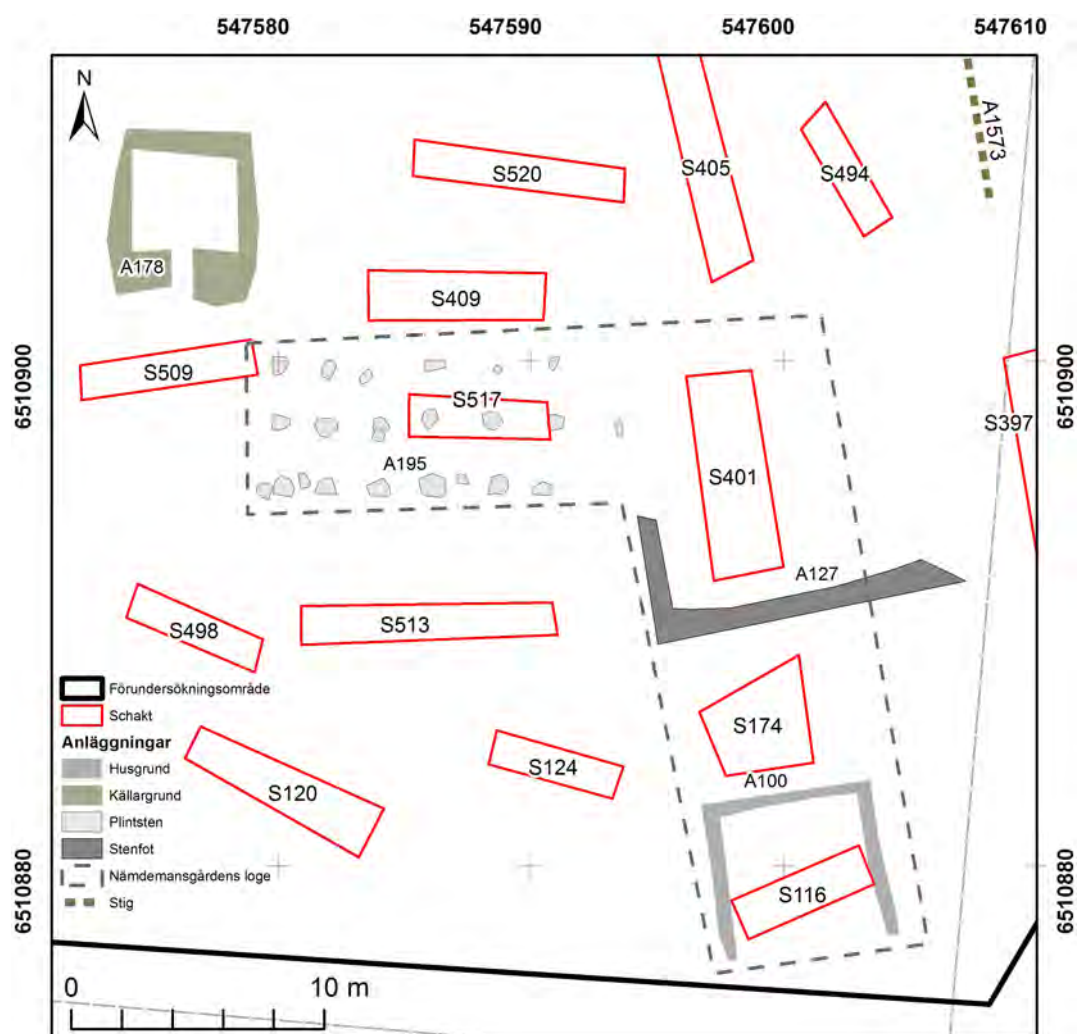

Figur 13. Jordkällaren, A161.

Figur 14. Jordkällarens insida.

Vid korsningen Bygatan/Lorebergsvägen finns ännu en stående stenfot (A127) från en större loge/ladugård som använts som lagerlokal av Fröbergs, den lokala industrin med produktion och kontor på andra sidan Bygatan. Äldre fotografier visar att de två husgrunderna A100 och A127 byggts ihop (*Boken om Lotorp*, se även figur 3). Enligt uppgift från boende i området ska byggnaden ha rivits i början av 1980-talet. Från logen/ladugården har en vinkelrät utbyggnad funnits mot väster. Den har burits upp av tre rader av stenplintar (A195), se figur 15. Inom logen drogs fem schakt: S509, S517, S401, S174 och S116. Inom S517 avbröts schaktningen relativt snart då en stor grop med modernt skräp framkom. Ur gropen kom en stark lukt av eldningsolja. I S509, S401 och S116 framkom berg inom hela eller delar av schakten. Inget annat än jord- och raseringsmassor, framför allt tegelkross, observerades.

Figur 15. Plan över Nämndemansgårdens loge. Skala 1:300.

Figur 16. Källargrunden A178. Foto från söder.

Källaren A178

Strax intill finns även en nedgrävd källare (A178), 4,2×3,8 meter stor, med bevarad stengrund, 1,2 meter hög i norr och 0,9 vid ingången i söder. Upp till sex skift i norr av blandad natursten och huggen/spräckt sten. Grunden är lagd ned till naturlig marknivå. Under denna syns ett cirka 0,25 meter tjockt lager av tegel. Lagret var kraftigt vittrat, men har sannolikt ursprungligen varit murat i 2–3 skikt. Detta vilade i sin tur på cirka 0,2 meter med en blandning av murbruk och småsten. Underst fanns ett upp till 0,4 meter tjockt skikt av fragmenterad betong. Centralt i detta låg ett större block, 0,9×0,6×0,3 meter stort, som möjligen var markfast. Betongskiktet kan vara sekundärt påfört för att stärka konstruktionen, vilket inte gick att avgöra under förundersökningen. Ovanpå stenblocket samt längs blockets sidor fanns ett cirka 0,2 meter tjockt lager av aska, synligt längs hela den norra sidan. Högst upp i grundmuren i norr fanns en rökutgång i form av ett cementrör, fastmurat med betong. För denna konstruktion hade ett hål tagits upp i muren. Längs båda sidorna i rummet fanns bänkar/hyllor av armerad betong, en på varje sida. I raseringsmassorna på golvet och längs rummets sidor fanns ett stort inslag av rött och gult tegelkross. Bland massorna syntes en del mindre, gula tegelstenar, sannolikt eldfasta, cirka 0,22×0,11×0,05 meter stora.

Figur 17. Handgrävning i källaren A178. Foto från ingången i söder.

Johannesgården

Av Johannesgårdens mangårdsbyggnad fanns inga lämningar kvar, varken synbara eller påträffade vid schaktning. Terrängen var relativt plan med uppstickande berghällar. Över ytan finns spridda stubbar från de träd som avver-kats, även från täta snår av syren och snöbär som en gång ingått i trädgården.

Här öppnades en större yta upp, S602. Under grästorven framkom ett 0,2–0,7 meter tjockt mörkbrunt lager med myllig trädgårdsjord. Lagret låg direkt på berget och hade fyllt upp utrymmet mellan hållarna. Anmärkningsvärt var att det innehöll en större mängd bränt organiskt material, grenar och rötter. Där berg inte framkom fanns en steril undergrund av gul grusig silt.

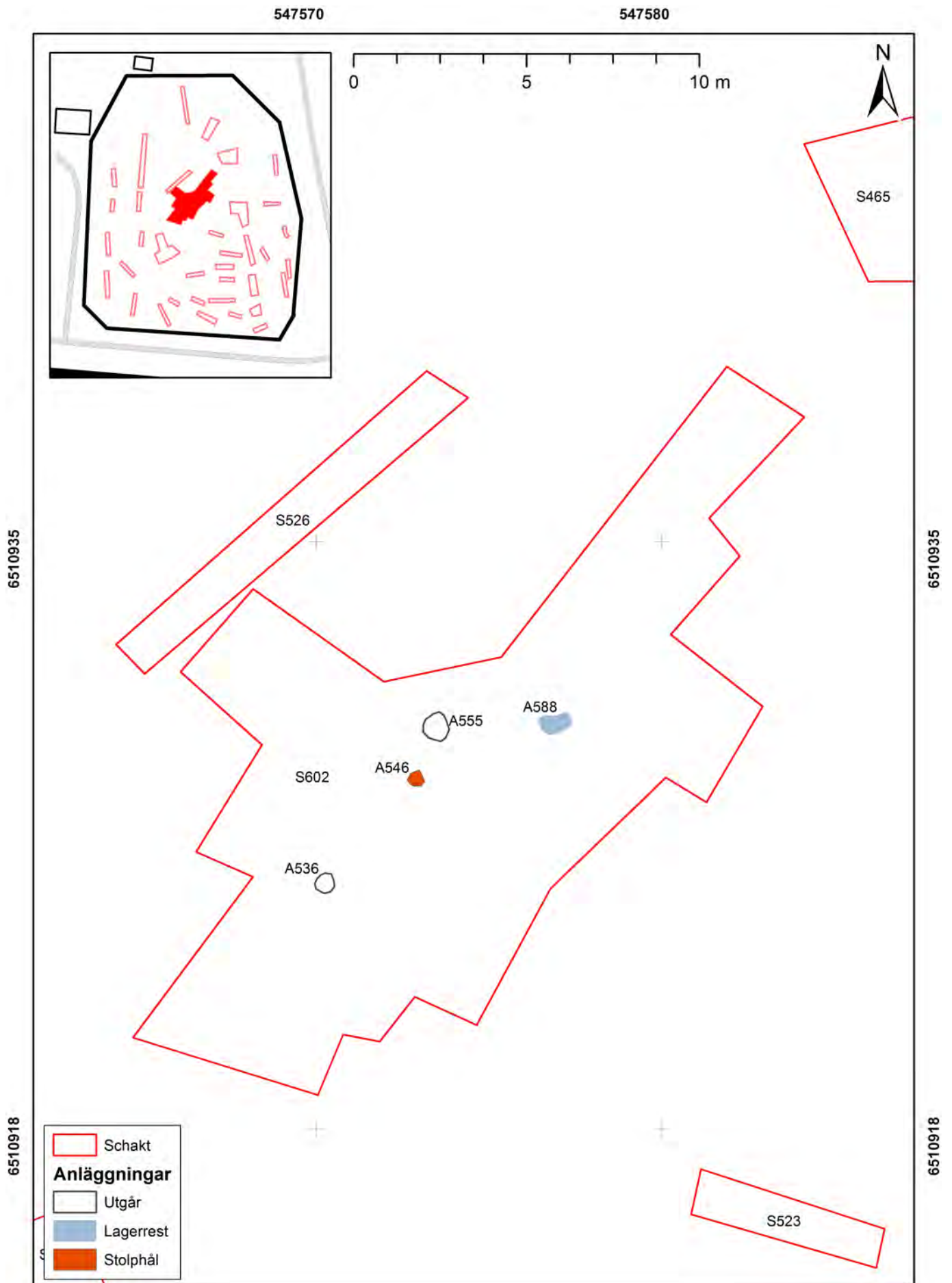
Ett fåtal, mycket fragmentariska, anläggningar påträffades nedgrävda i undergrunden. Två av dem, A555 och A536, tolkades initialt som härdrester och undersöktes. De visade sig vara mycket grunda och dåligt bevarade. Ingen av dem utgjorde härdar utan fyllningen var infiltrerad av det brända materialet i det ovanliggande lagret.

A588 utgjordes av en lagerrest, cirka 0,9×0,5 meter stort, innehållande kol och bränd lera. Lagret förekom sporadiskt och var delvis uppblandat med trädgårdsjorden. Kontexten blir därför mycket oklar och det är omöjligt att avgöra om lagret kommer från platsen eller om materialet är hämtat.

Den tydligaste anläggningen var stolphålet A546. Det var 0,13 meter djupt och fyllningen bestod av mörkgrå sandig silt med en tunn kollins i botten. Stolpen har med största sannolikhet ingått i en trädgårdsanläggning.

Figur 18. Mörk mullrik trädgårdsjord i schakt 602.

Figur 19. Plan över schakt 602. Skala 1:150.

Figur 20. Norra delen av S453. Notera det illa tilltygade kylskåpet som ligger på dumphögen till höger i bild. Foto från sydväst.

Eriksgården

Där Eriksgården stått fanns endast en betongplatta kvar. I slänten norr om plattan fanns stora mängder byggsrot. Ett schakt öppnades där, S453. Det innehöll endast rivningsmassor utan äldre inslag. Bland bråten fanns bland annat tegel, plast och ett kylskåp. Steril undergrund framkom på 1 meters djup.

Kullen

Vid platsen där Kullen stått drogs ett schakt, S442. Under grästorven påträffades rivningsmassor och större sprängstenar. Inga äldre huslämningar framkom. Inom S446, som grävdes strax söder om Kullen, framkom ett äldre matjordslager som troligen hör till Kullens trädgårdsodlingar.

Övriga lämningar

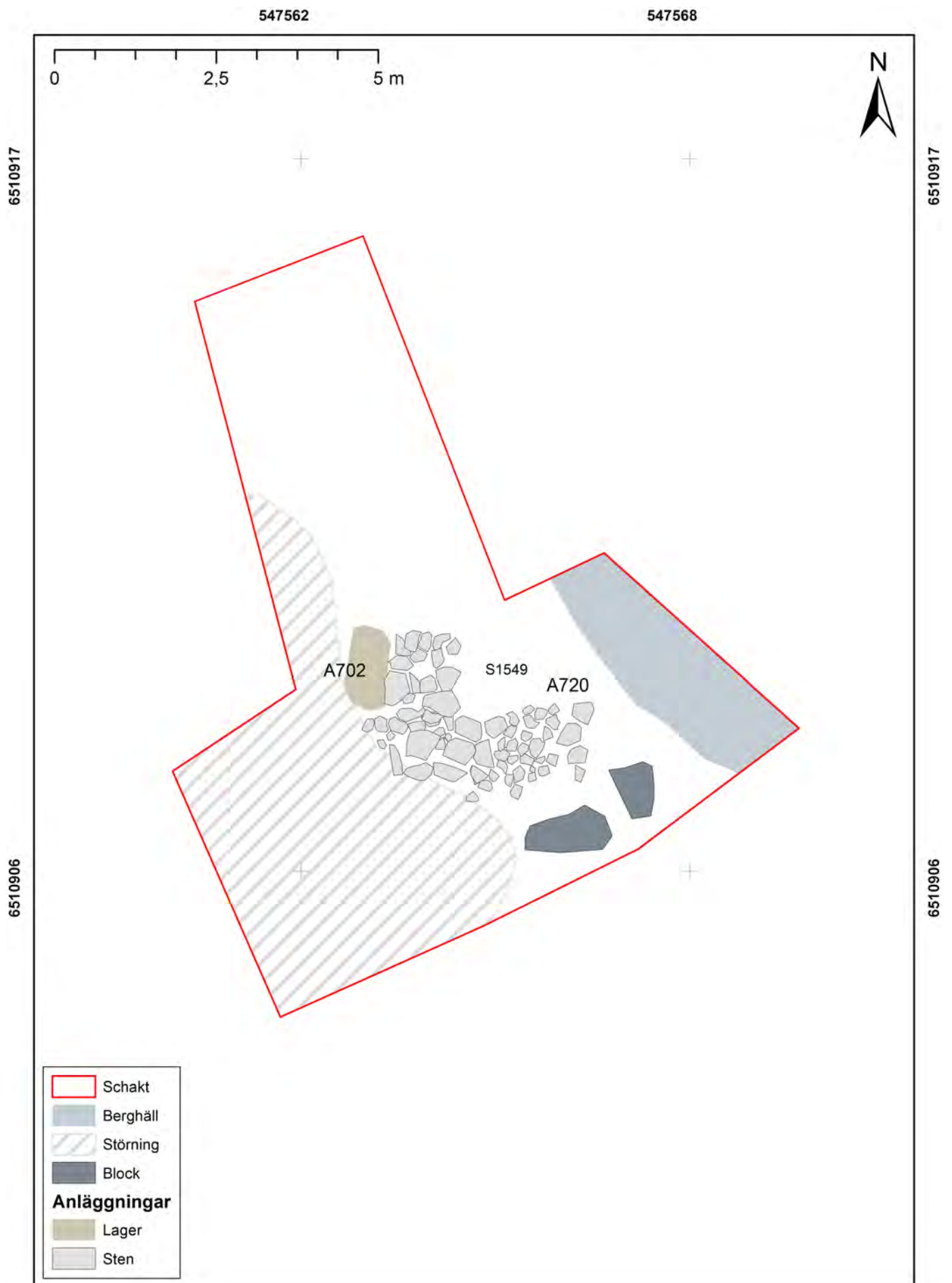
Intill källargrunden A178 öppnades S1549 upp till en större yta när en stenkonstruktion framkom, A720. Konstruktionen var L-formad, mycket fragmentarisk och bestod av stenar i storleken 0,2–0,5 meter lagda i ett skikt. I väst var konstruktionen skadad av en större nedgrävning, i öst låg de sista stenarna cirka 0,7 meter från en markant berghäll. Här fanns stubben efter ett stort kastanjetråd vars rötter rört om bland stenarna. Den norra delen hade ett tvärt avslut men det är möjligt att konstruktionen ursprungligen varit större. Efter som lämningarna var så fragmentariska kontaktades Länsstyrelsen för samråd kring hanteringen. Beslut fattades att undersöka och dokumentera stenkonstruktionen inom ramarna för uppdraget.

Vid rensning framkom ett 15-tal spikar, främst vid ytterkanterna i väster och söder. Stenarna lyftes bort och under framkom steril grusig silt. Intill fanns resterna av en grund grop, A702. I fyllningen påträffades blandad keramik, spikar, hästkosömmar, slagg och diverse järnföremål. Inga föremål äldre än 1800-tal påträffades.

I södra delen av förundersökningsområdet, intill Bygatan, noterades en mängd tippad sten, A420. De förefaller ha lagts där i syfte att blockera den tidigare uppfarten mot Johannesgården.

Figur 21. Stenkonstruktionen A720. Foto från norr.

Figur 22. Plan över konstruktionen A720. Skala 1:80.

TOLKNING

Förundersökningsområdet har utsatts för stora markingrepp som helt förändrat den naturliga topografin. Stora delar av ytan förefaller ha schaktats ner vid något tillfälle och vissa delar har fyllts upp med jord- och rivningsmassor. Detta var särskilt påtagligt vid den större yta som öppnades centralt i området, S602, samt i slänten ner mot Huvklintsvägen som var helt belamrad med rivningsmassor.

Lotorps by

- Nämndemansgården: mangårdsbyggnaden uppfördes år 1811. Grunden är väl synlig, framför allt den kraftiga stenfoten i öst och det meterhöga spismursröset. Huset har byggts ut och grunden förstärkts med betong. Farstukvisten i söder är ett senare tillägg. Inga spår av bebyggelse som bedöms vara äldre än 1811 framkom. Inga fynd äldre än 1800-tal påträffades. Logen/ladugården har genom muntliga och skriftliga källor säkert kunnat knytas till Nämndemansgården. Det är troligt att även jordkällaren A161 tillhört gården.
- Johannesgården: mangårdsbyggnaden uppfördes år 1818, av denna återstod inga bevarade lämningar. Inom S602 fanns resterna av gårdens trädgård i form av ett tjockt lager mullrik odlingsjord. Massorna är påförda och troligen hitforslade. Källaren A178 hör sannolikt till Johannesgården.
- Eriksgården: uppfördes år 1870. Vid schaktning framkom endast sentida rester i form av en betonggrund. Inga spår av eventuell äldre bebyggelse påträffades.
- Kullen: uppfördes år 1903. Inga spår av äldre bebyggelse påträffades vid schaktning inom och kring platsen för huset.

Figur 23. Laga skifteskartan från år 1860 visar bebyggelsen i byn. Skala 1:500.

På laga skifteskartan från år 1860 finns både Nämndemansgården och Johannesgården utsatta. Av den övriga bebyggelsen kan jordkällaren, A161, den äldre delen av Nämndemansgårdens loge, A100, och en byggnad som kan höra ihop med källargrunden A178 identifieras. De många hussymbolerna talar för att gårdarna bestått av ett större antal byggnader än vad som påträffades vid undersökningen. Om de har rivits eller flyttats ut från byn är oklart. Kanske har byggnader som varit svåra att återanvända ingått i försäljningen av byns ägor då Fröbergs fabrik tar över gårdarna.

Källaren A178 förefaller ha använts som smedja. Det är dock inte det ursprungliga syftet utan källaren har byggts om i senare tid. Det cementrör som murats fast i den norra väggen har fungerat som rökutgång. Källaren har en äldre struktur som byggts på i senare tid. När källaren uppförs har inte kunnat fastslås, inga daterande föremål påträffades.

Stenkonstruktionen A720 är svårtolkad då lämningen var så pass fragmentarisk. Möjligen rör det sig om de understa skikten av en stenfot som gått upp emot berghällarna i öst och norr. Mängden spik som påträffades kring anläggningen talar för att det rör sig om någon sorts byggnad. De föremål som påträffades talar för att A720 är samtida med övrig bebyggelse i byn.

Trots god potential fanns ingen bevarad bebyggelse av äldre karaktär inom förundersökningsområdet. De synliga lämningarna var alla lokaliserade i bytomtens östra del, den västra delen var starkt påverkad av sentida störningar. Anmärkningsvärt är även avsaknaden av äldre fynd. Inga föremål äldre än 1800-tal påträffades. Om äldre lämningar funnits inom förundersökningsområdet har de förstörts i samband med markarbeten. En annan möjlighet är att den äldre bebyggelsen varit lokaliserad väster om förundersökningsområdet.

Inga förhistoriska lämningar eller fynd påträffades. De förhöjningar som fanns utritade på 1650 års karta utgör snarare en markering av det bergiga och kuperade landskapet.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Förundersökningens syfte var att förse Länsstyrelsen med ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Undersökningen visade att området markberetts kraftigt och mycket få spår återstod av bebyggelsen. De lämningar som framkom undersöktes inom ramarna för förundersökningen efter samråd med Länsstyrelsen.

REFERENSER

Tryckta källor

Boken om Lotorp. Bok 3, Om hus och människor. 2004. Finspång: ABF

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Lantmäteristyrelsens arkiv

1650. Geometrisk ägoavmätning. Lotorp eller Lortorp nr 1–2. Risinge socken.
Akt d84-47:d1:411

1698. Geometrisk ägoavmätning. Lotorp eller Lortorp nr 1–2. Risinge socken.
Akt D84-47:1

1802. Storskifte. Lådakt. Lotorp eller Lortorp nr 1–2. Akt D84-47:3

Lantmäterimyndigheternas arkiv

1860. Laga skifte. Akt 05-fin-194

1805. Storskifte. Akt 05-fin-90

RIKSARKIVET

Husförhörlängder

Risinge socken, Lotorp. 1788–1896

Församlingsböcker

Risinge socken, Lotorp. 1896–1913

Digitalt material

Ortnamnsregistret: <https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

Lotorp, Risinge socken, Finspånga Läns härad, Östergötland.

Fröbergs historia: www.frobergs.se/frobergshistoria

Eniros historiska flygfoton: www.kartor.eniro.se

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning (m)
116	7×1,5	0,2	Inom stengrund. Humös jord ovanpå sten- och tegelkross. Berg efter 0,2 m
120	8×1,5	0,2	Matjord, mkt rötter, enstaka tegelkross, uppstickande berg
124	5×1,5	0,3	Tvårs över synlig körväg. Bärlager av stenkross. Enstaka tegelkross, matjord. I botten: gulbeige silt
174	7×3,5	0,4	Matjord ovanpå byggsrot (tegel, fönsterglas mm samt sten. I botten: ljusbrun silt
397	9×1,5	0,15	Matjord, uppgrusat i centrala delen, berg i båda ändarna
401	8×3	0,05–0,2	Grästorv ovanpå ca 0,2 m tjockt raseringslager i öster, i övrigt berg redan efter 0,05–0,1 m
405	11×1,5	0,3	Matjord från trädgårdsland i norr, grästorv på siltig humös jord i söder. I denna fanns inslag av tegel, porslin, buteljglas mm. Gulbrun, grusig silt i botten
409	7×1,5	0,2	Matjord, flera ej markfasta stenar. Rödbrun silt i botten
413	10×1,5	0,5	Matjord uppblandad med silt. Mitt i schaktet ett tvärgående betongfundament. I fyllningen ingår tegelkross, plast, betongrör mm. I botten rödbrun silt.
430	9×1,5	0,2–0,3	Under torven framkommer ett kraftigt sotigt brandlager innehållande rikliga mängder kol och modernt skräp. I botten: gul grusig silt
433	9×1,5	0,6	0,2 matjord 0,3 äldre matjordslager av flammig lerig silt I botten: gulbeige silt
438	5×1,5	0,7	0,3 uppfyllda massor 0,4 dumpmassor innehållande tegel mm I botten: brunbeige silt
442	6,5×1,5	0,8	Under torven framkommer ett 0,6–0,7 meter tjockt lager av dumpmassor innehållande sprängsten och modernt skräp. I botten: gul sand.
446	5×1,5	0,7	0,1 matjord 0,2–0,3 äldre matjordslager

450	8x1,5	0,4	0,3 matjord I botten: gulbeige sand
453	20x1,5	0,5–1,0	0,1–0,3 matjord 0,4–1,0 uppfyllda rivningsmassor utan äldre inslag. Innehåller bland annat tegel, plast och ett äldre kylskåp
457	14x1,5	0,4	0,3 torv I botten: gul sand, stenfri
461	9x3	0,5	0,2 torv I botten: gul sand i norr, berghäll i söder
465	7,5x5,5	0,3	0,2–0,3 torv I botten: gul stenig sand
469	8x1,5	0,3	0,2 matjord I botten: gul silt
473	6x1,5	0,3	Västra delen: dumpmassor innehållande tegel, takpannor mm, troligtvis från rivningen av Nämndemansgården Östra delen: stenig torv, mycket rötter I botten: gulbrun silt
478	4x1,5	0,3	0,15 matjord 0,05 grusigt lager, äldre vägbeläggning I botten: grusig ljusbrun silt, enstaka sten
486	7,5x1,5	0,3	0,2 matjord I botten: gulbrun grusig silt i norra delen, berghäll i södra delen
490	7x1,5	0,4	0,1 matjord 0,1 gul sand, utjämningslager 0,2 grå lerig silt. Något sotig. Innehåller masugnsslagg I botten: grusig gul silt
494	5x1,5	0,2	0,2 matjord I botten: berghäll, gul grusig silt
498	5,5x1,5	0,9	0,1–0,2 matjord Under framkommer en skräpgrop innehållande porslin, slagg, masugnsslagg, glas och tegel I botten: gul silt
501	9x1,5	0,3	0,1–0,2 matjord I botten: berghäll, gul grusig silt
505	4x1,5	0,3	0,2 matjord I botten: berghäll, gul stenig/grusig sand
509	7x1,5	0,4	0,2 matjord I botten: gul silt

513	10x1,5	0,3	0,2 torv innehållande moderna sopor (plastpåsar, fönsterglas mm) I botten: gul sand
517	5,5x1,5	0,6	0,2 torv I västra delen framkommer en grop med modernt skräp. Schaktningen avbröts, luktar eldningsolja.
520	8,5x1,5	0,6	0,3 mörkbrun trädgårdsjord I botten: gul grusig silt
523	6x1,5	0,6	0,2 matjord I botten: gul grusig sand Centralt i schaktet finns en större grop, mycket grund.
526	13x1,5	0,5	0,1 matjord 0,4 dumpmassor innehållande moderna sopor och skrot I botten: gul grusig sand
602	24x2,5–12	0,3–0,8	0,2–0,7 mörkbrun lucker trädgårdsjord I botten: gul grusig sand, berghäll
624	7,5x1,5	0,2	0,1 torv, stenig, rikligt med kol I botten: gul grusig och stenig sand
1549	10x8,5	0,4	0,2 matjord 0,1–0,2 omrörda massor innehållande tegel, sprängsten mm. I sydvästra delen finns en större nedgrävning fylld av sprängsten och omrörda massor. I botten: gul grusig sand
1580	9x3–6,5	0,8	Schakt inom husgrund (Nämndemansgården). Vid schaktets östra kant grävdes provrutan G646 från den schaktade nivån, cirka 0,4 meter under marknivå. På cirka 0,55 meters djup framkom ett stensikt (A650) inom stora delar av rutan. Det var dock inte ett homogent skikt som till exempel ett golv. Ovanpå stensiktet samt emellan stenarna påträffades en del keramik, fönsterglas, en spik, djurben och en bit flintgods. Under stensiktet syntes ett tunt lager av humös jord under och omkring stenar. Därefter följde gulbrun, lerblandad silt, tolkat som en naturlig nivå. Djupet var då cirka 0,8 meter under marknivå. Endast ett fåtal fynd under stensiktet; en slaggbit och några djurben.

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
100	Husgrund	6,5×6,5 0,2 hög	Rest av Nämndemansgårdens loge/ladugård. Består av murade sprängda/huggna stenar, 0,4–0,5 meter stora. Ensiktad. Södra sidan ej bevarad.
127	Stenfot	Ca 10×5 1,7 hög	Rest av Nämndemansgårdens loge/ladugård. Stenarna 0,2×0,2–0,7×1,10 stora, majoriteten större. Fyra skikt. Hållrum utfyllda av mindre stenar. Delvis utrasad, södra sidan mycket välbevarad.
137	Husgrund	9,5×6,5	Nämndemansgården. Kraftigt uppbyggd i slutningen mot öster med en bevarad stenfot av samma typ som A127. Västra sidan betong. I söder en utbyggd farstukvist, endast betongplattan bevarad. Under plattan påträffades en halv kvarnsten. I norr bevarade träreglar. Grunden fylld av sentida rivningsmassor och föremål. Schaktning i grunden visade att marken fyllts upp och jämnats ut med fyllningsmassor och sten. Inga strukturer eller fynd äldre än 1800-tal påträffades.
151	Spismursröse	6×5,5 Ca 1 m hög	Rest av spis och skorstensstock. Tegelkross och diverse rivningsmaterial.
161	Jordkällare	10×9 Innermått: 4,5×3	Välbevarad. Reparerad och förstärkt med betong, grundstommen äldre. Dörrkarm i trä med dörr i relativt dåligt skick. Fylld med modernt skräp. Ingång från norr.
178	Källargrund	7×6 Innermått: 4×4 0,9–1,2 m hög	Stengrund i upp till sex skikt av blandad natursten och huggen/spräckt sten. Grunden lagd ner till naturlig marknivå. Under framkommer ett 0,25 m tjockt lager av kraftigt vittrat tegel, sannolikt murat i 2–3 skikt. Under teglet kommer ett 0,2 m tjockt lager av murbruk och småsten, i botten ett 0,4 meter tjockt skikt av fragmenterad betong. Centralt i betongen låg ett större block, 0,9×0,6×0,3, möjligen markfast. Blocket täcktes av ett 0,2 m tjockt lager aska. Källaren förstärkt och ombyggd med betong. Högst upp i grundmuren i norr finns ett fastmurat cementrör.
195	Plintstenar	0,3–0,7	Hör till senare utbyggnad av logen/ladugården.
416	Störning		Betingfundament
420	Störning	10×5	Tippad sten
536	Utgår		Initialt tolkad som härd. Ej anläggning.
546	Stolphål	0,4 diam.	0,13 djupt. Fyllning av lucker mörkgrå sandig silt, enstaka småsten 0,07–0,10 m. Kollins 0,03 m i botten.
555	Utgår		Initialt tolkad som härd. Ej anläggning.

588	Lagerrest	0,9×0,5	Innehållande kol, bränd lera. Inblandning av trädgårdsjord. Möjligen jordförbättring eller gödsel.
650	Lager		Skikt av sten inom G646.
702	Störning		Grop med sentida föremål.
720	Konstruktion	2,8×1,5	L-formad konstruktion av sten, 0,2–0,5 m stora. Enskiktad. I väst var konstruktionen skadad av en större nedgrävning, i öst låg de sista stenarna cirka 0,7 meter från en markant berghäll. Här fanns stubben efter ett stort kastanjetråd vars rötter rört om bland stenarna. Den norra delen hade ett tvärt avslut men det är möjligt att konstruktionen ursprungligen varit större.
1566	Väg		
1573	Väg		Delvis uppbyggd, viker av mot väster i norr.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2022:45

